

РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКОТО ГРАЖДАНСКО СЪДОПРОИЗВОДСТВО – СЪПОСТАВКА МЕЖДУ ОСНОВНИТЕ МОМЕНТИ ОТ ИНСТИТУТА НА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПАРИЧНИ ВЗЕМАНИЯ

Десислава Кузманова
Бургаски свободен университет

DEVELOPMENT OF LEGAL REGULATION OF EXECUTION OF MONETARY OBLIGATIONS

Dessislava Kuzmanova
Burgas Free University

Резюме: Съгласно Закона за гражданското съдопроизводство, изпълнението на парични вземания се насочва върху: движимото и недвижимо имущество; лично задържане на длъжника. Чрез Закона за заповедното съдопроизводство се придава изпълнителна сила на актове с по-висока степен на безспорност, удостоверяващи вземания. При действието на ГПК от 1952 г., изпълнението е с ограничено приложно поле – почти не съществуват договорни отношения между физически лица. Отношенията между предприятията са подчинени на специални правила, при които рядко се стига до принудително изпълнение. Новият ГПК от 2008 г. кореспондира на процесите на глобализация и интеграция на държавите в международната общност, които обхващат и България.

Ключови думи: съдопроизводство, изпълнение, длъжник, вземания, имущество.

Abstract: According to the Civil Procedure Act, the enforcement of monetary claims includes movable and immovable property; personal detention of the debtor. The Order on Order Proceedings gives executive force to acts with a higher degree of indisputability, certifying receivables. Under the Civil Procedure Code of 1952, enforcement has a limited scope - there are almost no contractual relations between individuals. Relations between enterprises are subject to special rules, which rarely lead to enforcement. The new Civil Procedure Code of 2008 corresponds to the processes of globalization and integration of the countries in the international community, that also cover Bulgaria.

Key words: court proceedings, enforcement, debtor, receivables, property.

Първият закон по гражданско право у нас е Отоманският граждански законник, наречен Меджеле, който се налага временно да остане в сила след Освобождението.

Изработването на процесуални правила в освободеното българско Княжество започнало още по време на Освободителната война. Въведените през 1878 г. Временни правила за устройството на съдебната власт, които остават в сила до 1892 г., са заменени от Закона за гражданското съдопроизводство от 8 февруари 1892 г.

Що се отнася до Източна Румелия, съгласно чл. 18 от Берлинския договор, комисарите на силите, подписали Договора, изработват Органически устав на Източна Румелия, съгласно който Източна Румелия остава област под политическото и военно

подчинение на султана, но с автономна администрация. Султанът се представлява от генерал-губернатор или главен управител, с пет годишен мандат¹. С одобрението на султана, главният управител назначава директорите на административните служби, един от които е Директор на правосъдието. Правосъдието, според Органическия устав, се осъществява от: околийските съдии; кметове на общини, в които няма околийски съдия; окръжните съдилища и Върховното съдилище. Съществуват и духовни, и военни съдилища.

Новият Закон за гражданското съдопроизводство (ЗГС) представлява възпроизвеждане на руския „Устав гражданского судопроизводства“ от 1864 г. с добавени няколко члена, заимствани от френската и немската гражданска процедура.

През 45-годишното съществуване на Закона са въведени изменения и допълнения около 30 пъти. Те са черпени главно от нашата съдебна практика и от руския проект за ревизия на гражданското съдопроизводство от 1900 г.

С реформата от 1930 г., ЗГС получава нова редакция и номерация и е издаден като нов закон, а въведените промени са заимствани от германското и австрийското гражданско съдопроизводство.

Последните изменения са съобразени с терминологията на процесуалния закон, а също и с издадената по това време Наредба-закон за устройството на съдилищата. Термините „окръжен“ и „мирови“ за заменени с „областен“ и „околийски“.

След установяването на социалистическия строй от съветски образец през 1944 г., частната собственост върху производствените средства и пазарното стопанство са заменени от държавна собственост, колективизация на селското стопанство и държавно планово стопанство със субекти държавни предприятия и трудовокооперативни земеделски стопанства. Разрешаването на гражданските спорове е възложено на особени юрисдикции или на административни органи, а социалистическите организации получават множество процесуални привилегии.

Особените юрисдикции представляват правораздавателни органи, които не са включени в съдебната система. Сред най-важните между тях е държавният арбитраж, който е създаден за разрешаване на спорове между социалистически организации, основаващ се на приетия през 1950 г. Закон за държавния арбитраж (обн., ДВ, бр. 127 от 31.05.1950 г., отм., бр. 85 от 15.10.1991 г.). В тази връзка проф. Сталев посочва следното: „с оглед на задачите си държавният арбитраж е изграден като орган, включен в държавния апарат, разполагащ с компетентност, на която спорещите социалистически организации са подчинени независимо от тяхната воля.“²

В преустройството на българското право след 1945 г. се включват проф. Силяновски и проф. Ж. Сталев, които се активно участват в изработването на Гражданския процесуалния кодекс, обнародван в бр. 12 на Държавен вестник от 8 февруари 1952 г.

В лекциите на проф. Силяновски и проф. Сталев, които следят и правото в континенталната и англосаксонската система, проф. Сталев изразява становището, което считам за изключително точно и коректно спрямо развитието на правото в исторически план: „Общ изпълнителен процес, важащ за всички времена и общества, не съществува. Съществуват само отделни изпълнителни процеси, присъщи на съответните общественно-исторически формации...“

Общото в изпълнителните процеси на различните общественно-исторически формации е тяхното външно и формално качество да бъдат способ за осъществя-

¹ за такъв е бил назначен княз А. Богориди до м. април 1884 г., когато го замества Г. Кръстевич
² Сталев, Ж., Българско гражданско- процесуално право. Трето издание С. 1979 г., стр. 736.

ване на граждански права с помощта на държавна принуда. Извън това външно сходство, дълбоки вътрешни различия отделят различните типове изпълнителен процес. Те отразяват различни базисни отношения, имат различни класови функции и си служат с различни изпълнителни способности.”³

Институтът на изпълнение на парични вземания при действието на Закона за гражданското съдопроизводство (ЗГС), 1892 г. – 1952 г.

При действието на Закона за гражданското съдопроизводство, **производството по изпълнението започва по инициатива на вискателя**, който има право да подаде **молба за издаване на изпълнителен лист**, въз основа на признатото му със съдебно решение право (чл. 819 от ЗГС /1892 г./). Според Закона, съдът, който трябва да разгледа молбата, се определя в зависимост от това, какъв е актът, въз основа на който страната има право да иска издаване на изпълнителен лист.

В случай че компетентното да издаде изпълнителен лист съдилище е престанало да съществува, защото неговият район е останал в чужда държава, издаване на изпълнителен лист следва да се иска според разпоредбата на чл. 820 ЗГС /1892 г./ – от българско съдилище по местожителството на ответника.

Съдът разглежда молбата в разпоредително заседание, като основно следи, дали решението е влязло в сила, а изпълнението се провежда от съдебните изпълнители – „съдебни пристави“, според Закона за съдебните пристави (обн., ДВ, бр. 74 от 3.04.1897 г., в сила от 1.01.1898 г., изм., бр. 80 от 10.04.1912 г.).

Молбата на вискателя до пристав е началният акт в изпълнителния процес, с който се прекъсва давностния срок за изпълнение на решението. Законът изисква в молбата да се посочи способа на изпълнение, а ако приставът не го уважи, вискателят има право да иска това да се отбележи в протокола за изпълнение. Съдебният пристав няма право да изпълнява решение, като използва способности, които не са му възложени.

В разпоредбата на чл. 829 ЗГС /1892 г./ изрично е посочено, че изпълнението първо трябва да се насочи върху движимото имущество, след което – върху недвижимото. Изпълнението върху недвижимо имущество следва така да бъде реализирано, че да предизвика възможно най-малко неблагоприятни последствия за длъжника. Също така, ако вискателят насочи изпълнението директно върху недвижимо имущество и длъжникът не възрази, производството може да продължи.

По-нататък, действията на съдебния пристав са свързани с изпращането на призовка за доброволно изпълнение. С връчването на призовката се установява изпълнителният процес между вискателя и длъжника. След получаване на призовката за изпълнение, чл. 830 ЗГС /1892 г./ дава право на длъжника да види изпълнителния лист.

В случаите, когато вискателят иска да пристъпи към преминаване от един способ на изпълнение към друг, той трябва да представи на съдебния пристав заявление за това, след което призовка за доброволно изпълнение трябва отново да се изпрати на длъжника.

Информираността на длъжника за способа на предстоящото принудително изпълнение е от изключително значение. Законодателят е предоставил възможност на длъжника да влияе върху изпълнението, като го насочи върху избран от него имот и по този начин да ограничи бъдещите негативни последици.

³ *Сияновски, Д., Ж. Сталев.* Граждански процес, том II. Държавно издателство „Наука и изкуство“, София, 1955 г., стр. 1.

С оглед принципа на равнопоставеност на страните и наличие на обществен контрол, страните имат право да доведат двама свидетели, които да присъстват при провеждането на изпълнителните действия.

След започване на изпълнението, съдебният пристав няма право да отлага, спира или прекратява съответните действия, а производството продължава, докато вискателят не бъде удовлетворен спрямо посоченото в изпълнителния лист. Изпълнението на решението се отбелязва от пристава върху изпълнителния лист, след което изпълнителното дело се представя на съда, издал листа, за да го приложи към производството. Приставът издава разписка на лицето, срещу което е извършено изпълнението.

Съдебният пристав е длъжен да предаде на вискателя събраните от изпълнението на решението суми, за извършването на което му изисква подпис. В случай че е имало няколко вискатели, приставът е длъжен да извърши разпределение на събраната сума.

Всички извършени изпълнителни действия се вписват от съдебния пристав в протокол за действията по изпълнението, който представлява законно доказателство за извършеното.

Към групата **способи за изпълнение на решения, свързани с парични вземания**, се отнасят: насочване на изпълнението върху движимото имущество на длъжника; насочване на изпълнението върху недвижимото имущество на длъжника; личното задържане.

При осъществяване на **изпълнение върху движимо имущество**, намиращо се във владение на длъжника, първо се налага заповед за арест на имуществото, след което се извършва продажба.

В ЗГС е засегнато изпълнителното производство върху ценни книжа, като под ценни книжа се разбират лихвоносните ценни книжа на държавата, на общините и обществените учреждения, също така облигациите и акциите на частните дружества.

След като бъдат описани, в случай, че имат борсова или пазарна цена, те се продават от съдебния изпълнител на цената на курса за деня без конкуренция. Ако вискателят се съгласи той да поеме ценните книжа, тогава съдебният изпълнител му ги дава вместо изпълнението. Ако се продадат на други лица, ценните книжа им се продават срещу паричната им стойност по дневния курс.

В случай че ценните книжа нямат борсова или пазарна цена, тогава се продават публично по общите правила (чл. 923, ЗГС /1892 г./).

Законодателят е обърнал внимание и на случая, когато се продават поименни ценни книжа. При това положение съдебният изпълнител може да бъде упълномощен от съда, в окръга или околията на който се изпълнява решението, да иска записването на ценната книга на името на купувача и да извърши необходимите действия вместо длъжника (чл. 924, ЗГС /1892 г./). Упълномощаването от съда се извършва, само когато няма друг начин за да бъдат извършени съответните формални действия⁴.

В **Закона за дружествата с ограничена отговорност (ЗДОО)**, приет през 1924 г. и отменен с чл. 1 от Указ за отменяване на Търговския закон и на Закона за дружествата с ограничена отговорност (ДВ бр. 78 от 28.09.1951 г.), е прогласен принципът за **възникване на членството въз основа на валидно направена парична вноска в капитала** от страна на участниците като фундаментална характеристика на Дружеството с ограничена отговорност. То се създава като междинна дружествена форма, обединяваща преимуществата на персоналните и на акционерните дружества. Съще-

⁴ *Абрашев, П.* Гражданско съдопроизводство. Лекции, Том II, София, Царска придворна печатница, 1914 г., стр. 427-428.

временно, дружеството с ограничена отговорност позволява да се избегне неограничената и солидарна отговорност при събирателното и командитното дружество. Тези преимущества на ООД бързо правят това търговско обединение предпочитана форма за развиване на търговска дейност. Предвид факта, че **ограничената имуществена отговорност** е заложена в ЗДОО, то **не е възможно да се извършва изпълнение върху имуществено право, което не принадлежи на длъжника към деня на запора**. В тази връзка, в чл. 754 ЗГС /1930 г./ е посочено, че *„Когато ищецът по изпълнението посочи движими имуществено или капитали на длъжника, които се намират в някое държавно учреждение, или пари, които има да му плащат от такова учреждение, съдия-изпълнителят праща в това учреждение запретиелно писмо, в което, между другото, се съобщава и че е изпратена на длъжника призовка за доброволно изпълнение.“* По-нататък, в хипотезата на няколко предявени вземания, които не могат да се удовлетворят напълно от капитала на длъжника, учреждението изпраща всички суми на съдия-изпълнител, който извършва тяхното разпределение.

При насочване на **изпълнението върху недвижимото имущество** на длъжника прави впечатление, че съгласно чл. 786 ЗГС /1930 г./ длъжникът има възможност да продаде или да ипотекира целия или част от описания недвижим имот до последния ден преди публичната продажба, ако предварително е внесъл на съдебен изпълнител съответната сума за удовлетворение на вземането.

По отношение на извършване на продажбата на недвижимото имущество, книгата по публичната продажба са достъпни на всички желаещи до свършване на продажбата. Предвижда се еднократно печатане на обявлението за продажбата на недвижимия имот, както и разгласяването ѝ чрез глашатай, а самата продажба започва 10 дена след обнародване на обявлението за нея и свършва един месец след това.

В Закона се предвижда възобновяване на продажбата, ако в продължение на двадесет и четири часа от привършването ѝ се яви някой и наддаде най-малко 10% върху цената на имота, на който той е бил възложен предишния ден, но същевременно се дава предимство на купувача, който е дал най-висока цена предишния ден.

Подсъдността във връзка с утвърждаването на продажбата се определя съобразно размера на интереса. Утвърждаването на продажбата се извършва в разпоредително заседание, освен в случаите, когато има подадена жалба срещу нея (тогава се провежда съдебно заседание), а заведените касационни жалби срещу определенията по утвърждаването на продажбата се разглеждат най-късно в двумесечен срок от получаването им.

След като продажбата се утвърди и определенията влезе в законна сила, съдът служебно изпраща препис от него на нотариус за издаване на нотариален акт за собственост. Съдебният изпълнител има право да въведе купувача във владение на имота след представяне на нотариален акт. Събраната сума за изплащане на вземането може да се предаде на кредитора, дори и да не е представил изпълнителен лист, но само със съгласие на длъжника.

Поместени са и разпоредби, касаещи **съразмерността на вземането** - длъжникът може да иска освобождаване от изпълнение на част от вещите си и вдигане на обезпечителните мерки върху тях, *„ако другите стигат според оценението им, за удовлетворяване на вземането по изпълнителния лист и ако няма опасност поради присъединяване на други кредитори, ищецът по първия лист да остане неудовлетворен“*.

С приемането на промените от 1910 г., наложени в Закона за привилегиите и ипотеките (ЗПИ), възбраните започват да се налагат чрез вписването в нотариалните книги, като е предвидено воденето на нарочна книга за възбраните (чл. 106, ал. 1, т. 4 ЗПИ), в която са подредени записките за вписване на всички възбрани. Наложена

като обезпечителна мярка възбрана е следвала имота по изрично разпореждане на закона (чл. 380 от ЗГС /1930 г./). Наложена в хода на изпълнителното производство възбрана е забранявала на длъжника да се разпорежда правно и фактически с имота (чл. 785 ЗГС /1930 г./) и е създавала непротивопоставимост (относителна недействителност) на извършените разпореждания спрямо кредиторите, по чието искане е наложена възбраната, и спрямо присъединените вискатели. До 1934 г. относителната недействителност на извършените разпореждания в нарушение на наложената в хода на изпълнителното производство възбрана се е установявала по исков ред (чл. 984 ЗГС), а след 1934 г. – недействителността е настъпвала по право (чл. 785, ал. 2 ЗГС).

С реформата на законодателството относно **принудителните мерки върху личността на длъжника след 1930 г. и отпадането на личното задържане на длъжника** като способ за принудително изпълнение, изоставянето на имуществото на длъжника в полза на кредиторите губи почти изцяло своето правно значение.

Заповедното производство не е новост в българската правна действителност. В Следосвобожденска България е действал Закон за заповедното съдопроизводство от 1897 г. (утвърден с указ от 30.11.1897 г., под № 206, обн., ДВ, бр. 277 от 15.12.1897 г.), чиято правна уредба е заимствала основните си идеи от законодателството на Германия и Австрия⁵.

Законът предвиждал, че ако предметът на иска е парично вземане, ищецът може да иска да се издаде против ответника заповед за плащане, ако всичките обстоятелства, върху които се основава вземането на ищеца, са удостоверени с нотариален акт или с частен акт, засвидетелстван по нотариален ред, стига тия актове от външна страна да не възбуждат съмнение (чл. 2). Предвидено било и издаване на заповед за изпълнение по менителница и запис на заповед (чл. 14). Общата идея на закона била да се придаде изпълнителна сила на актове, удостоверяващи вземания (притезания), ползващи се с по-висока степен на безспорност, поради характера на удостоверяващите ги актове (официално удостоверени документи или актове със силно формализирано съдържание).

Изпълнителен лист се издава от мировия съдия по искане на кредитора (чл. 144 до чл. 147 ЗГС /1892 г./), а заповедното производство е уредено в чл. 156а до чл. 156ч /1942 г./, но като част от исковия процес. Затова, в чл. 154г /1942 г./ е установено, че подаването на молба за издаване на заповед за изпълнение произвежда действие на подаване на искова молба. В случай че производството се прекрати или молбата остане без уважение или ако заповедта не бъде връчена, тогава молбата не произвежда това действие.

По отношение на давността, тя се прекъсва по „гражданска причина“ – с подаване на искова молба в съда; с призовка за доброволно плащане или с налагане „секвестър“ (запор) или възбрана, съобщена на лицето, срещу което се иска да се прекъсне давността; когато длъжникът признае правото на кредитора.

Според чл. 20 - чл. 23 от действащата от 1898 до 1950 г. Закон за давността, тя не се счита прекъсната при следните хипотези – ако ищецът се откаже от иска си; ако заведеното производство се унищожи по причина на прекратяването му в съда или по причина на непотърсването му в течение на три години; ако искът се отхвърли.

Нуждите на нашата съдебна система по време на действието на ЗГС са точно обобщени от д-р Добри Минков⁶. Авторитетната му констатация е основана не само

⁵ Павлова, М. Записът на заповед и менителницата. С., 1998, с. 183.

⁶ Председател на Кодификационната комисия към Министерството на правосъдието (1916-1931 г.)

на базата на задълбочените му проучвания и анализи на множество сборници с обичайно право и съдебна практика, тя е резултат и от неговите преки наблюдения над тенденциите и развитието на правосъдната система:

„Една добра процедура е съществено условие за бързото и правилно отправление на правосъдието, тъй като без добра процедура процесът остава неефективно оръжие в борбата за право. Между това, една добра процедура трябва да има за цел главно: осъществяване на правото в най-кратко време и с най-малко разноски, разкриване на материалната истина, защита и запазване правата на частните лица, подтикване напред търговията и кредита, като при това бъдат отстранени всички сложни и безполезни формалности....“⁷.

Д-р Минков не пропуска да постави акцент и върху изключително важната роля на изпълнителното производство:

„...Особено в областта на изпълнителното съдопроизводство, т. е. относно изпълнението на съдебните решения, общественият интерес изиска най-голяма бързина, като се съкратят до минимум сроковете и се отстранят излишните и неуместни обжалвания. Така също, за повдигането на кредита, който е толкова необходим за днешната стопанска структура, налага се отстраняването на всички излишни формалности, които само пречат за сигурното и своевременно изпълнение на влезлите в законна сила съдебни решения.“⁸

Институтът на изпълнение на парични вземания при действието на ГПК от 1952 г. (отм.)

„Отменяването на частната собственост върху средствата за производство, ограничаването, а след това и ликвидирането на експлоататорските класи прави невъзможно използването на изпълнителния процес за постигане на тия цели, на които той служи в експлоататорските общества. Обществената собственост върху средствата за производство, плановете стопанство, създаването и разширяването на личната собственост, поставят пред социалистическия изпълнителен процес свършено други и нови задачи.“⁹

За социалистическото общество, **изпълнителният процес има културно-възпитателно въздействие**. Идеята на законодателя е изпълнителният процес да стимулира към доброволно и добросъвестно изпълнение на задълженията, да възпитава гражданите, държаните органи и администрацията на социалистическите организации в дух на законност.

Изпълнението при социализма е с доста ограничено приложно поле, тъй като на практика почти не съществуват договорни отношения между физически лица, а всички отношения между предприятия и други организации са подчинени на специални правила, при които рядко се стига до необходимост от принудително изпълнение.

В ГПК от 1952 г. е ясно отразен **различният правен режим, на който е подчинено имуществото на гражданите и имуществото на социалистическите органи-**

⁷ Минков, Д., сборник „60 години българско правосъдие. Министерство на правосъдието, 1878-1941 г.“, С. 1941 г.

⁸ Минков, Д., сборник „60 години българско правосъдие. Министерство на правосъдието, 1878-1941 г.“, С. 1941 г.

⁹ Силяновски, Д., Ж. Сталев. Граждански процес, том II. Държавно издателство „Наука и изкуство“, София, 1955 г., с. 19.

зации. Разграничено е изпълнението на парични вземания срещу граждани (чл. 337 – чл. 398) и срещу социалистически организации (чл. 399 – чл. 413).

Имуществото на социалистическите организации има целево предназначение. Техните парични средства задължително се намират в държавните банки по текущите им и разчетни сметки. Това налага създаването на нарочен способ за принудително изпълнение срещу социалистически организации – обръщане на изпълнението върху сумите, които тези организации имат по сметките си в банки (чл. 405 – чл. 413). Същевременно, изпълнителният процес обслужва защитата на имуществените права на социалистическите организации с помощта на финансови ревизии и производство по финансови начети. Чрез него се удовлетворяват финансово-правни задължения на държавата, която е присъединен по право взыскател по всички изпълнителни дела. При действието на чл. 353 от ГПК, гражданско притезание се използва винаги, за да се удовлетвори държавата за своите финансови и граждански вземания от получаваната парична сума.

При изпълнение на парични вземания срещу граждани, ГПК разграничава изпълнението на три вида – насочено върху движими вещи (чл. 360 – чл. 372); насочено върху недвижим имот (чл. 373 – чл. 389); насочено върху вземания на длъжника (чл. 390 – чл. 398).

Характерно за **всички изпълнителни способности на ГПК от 1952 г., чрез които се осъществяват парични вземания**, е че те са **форми за индивидуално принудително изпълнение**. Универсалното принудително изпълнение – производството по несъстоятелност, е присъщо за България преди 09.IX.1944 г. (Търговският закон е отменен през 1951 г.). По време на действието на ГПК от 1952 г. се приема за излишно използването на универсално принудително изпълнение поради наличието на забрана за търговско кредитиране и социалистическо планово стопанство.

От друга страна, **обезпечението на осъдителния иск като форма за защита на гражданските права осигурява бъдещото принудително изпълнение**, като взема съответните обезпечителни мерки предварително, така че да може да се гарантира успешния изход на изпълнителния процес. С началото на изпълнителния процес, обезпечителните действия вече са извършени и изпълнението продължава със следващите изпълнителни действия. Обезпечението на спорното притезание се приема за предварителна подготовка на успешен изпълнителен процес.

По време на изпълнителния процес, при подготовката на удовлетворяването на взыскателя, изпълнителният орган също извършва действия като налагане на заповед/възбрана; продажба на движими вещи; публична продажба на недвижим имот, които имат гражданскоправни последици за длъжника.

Въведени са **нови изпълнителни основания** – извлеченията от счетоводните книги на държавните предприятия, банките и кооперациите. Тъй като функцията на изпълнителното основание е да удостовери изпълняемостта, като очертае предмета и страните на бъдещото принудително изпълнение, то в него следва да бъдат посочени длъжимостта, длъжникът и кредиторът. Изпълнителното основание обуславя изпълнителния процес, тъй като без основание не може да бъде издаден изпълнителен лист. Същевременно, с чл. 250 – чл. 255, ГПК е въведена **възможността за оспорване по съдебен ред на изпълняемостта право**, което е удостоверено от изпълнителното основание.

Просроченото платежно искане при акцептно-инкасовата форма е важно изпълнително основание в отношенията между социалистическите организации, предвидено в чл. 36 от Наредбата за плащанията. Банките, които действат като изпълнителни органи, упражняват контрол върху стопанската дейност на контролираните организа-

ции, т.е., чрез изпълнителния процес се осъществяват притезанията на социалистическите организации-кредитори за плащане на дължими суми чрез изпълнение върху паричните средства по банковите сметки на социалистическите организации-длъжници. Въз основа на просроченото платежно искане, банката може да пристъпи направо към принудително прехвърляне на суми от сметката на длъжника по сметката на кредитора. В случай че длъжникът не разполага със суми по сметката си, тогава кредиторът може да поиска издаване на изпълнителен лист, въз основа на просроченото платежно плащане. По този начин, чрез бързо принудително събиране на дължимите суми, изпълнителният процес способства за ликвидиране на взаимната задължнялост на предприятията и ограничава търговското кредитиране. Законът признава удостоверителната сила на просроченото платежно искане, тъй като то е подкрепено от документи, че стоката е изпратена или работата е извършена, както и факта, че длъжникът изрично или мълчаливо е потвърдил съществуването на вземането.

Във връзка с отношенията между социалистически организации се налагат **нови институти на изпълнителния процес**, които са непознати до момента. Причина за това е социалистическата собственост върху средствата за производство, социалистическото планово стопанство, участието на социалистическите организации в гражданския оборот.

Създадени са **нови изпълнителни способности** – насочване на изпълнението върху банковите сметки на социалистическите организации и нов ред за привилегировано удовлетворение на паричните вземания, като на първо място се поставят вземанията за трудово възнаграждение. Средствата за производство, които са социалистическа собственост, са извадени от обсега на принудителното изпълнение, а изпълнение върху предприятие на длъжника, изпълнение върху „участие“ на длъжника в търговски дружества и универсалното принудително изпълнение не се признават от социалистическия изпълнителен процес.

По отношение на погасителната давност, съгласно Постановление на Пленума на Върховния съд № 3/80 г., **тя не тече докато трае изпълнителният процес** относно принудителното осъществяване на вземането. Задължение на органите по принудително изпълнение е да проведат **служебно принудителното изпълнение до удовлетворяване вземанията на социалистическата държава и на социалистическите организации** като кредитори.

Институтът на изпълнение на парични вземания по новия ГПК

Новият ГПК от 2008 г. кореспондира на процесите на глобализация и интеграция на държавите в международната общност, които обхващат все по-интензивно и България.

Две десетилетия преди приемането му се осъществява преходът от държавно регулирано стопанство към пазарна икономика. Направени са сериозни чуждестранни инвестиции, а чуждестранни лица придобиват дялове в търговски предприятия и участват в учредяване на множество търговски дружества в България.

Приемането на новия ГПК (в сила от 01.03.2008 г.) е важна стъпка в процеса на ускоряване и повишаване на ефективността на изпълнителния процес. Новият ГПК отмени изцяло ГПК от 1952 г. Същевременно, дългогодишното прилагане на ГПК от 1952 г. е създало богата съдебна практика по прилагането му.

За да ускори изпълнителното производство, **новият ГПК свежда до минимум възможността за обжалване на изпълнителните действия**. Например, при действието на новия ГПК, постановлението за възлагане може да бъде обжалвано само по-

ради това, че наддаването при публичната продан не е извършено надлежно или имуществото не е възложено по най-високата предложена цена.

В новия ГПК, **принудителното изпълнение, уредено в Част пета „Изпълнително производство“**, поставя редица дискусийни въпроси. Например, при действието на ГПК от 1952 г., изпълнителните основания и производството по издаване на изпълнителен лист бяха уредени в Част втора „Исково производство“ (чл. 235-255 ГПК). Систематичното място на изпълнителните основания и производството по издаване на изпълнителен лист е отразявало идеята, че производството може да се превърне в двустранно и състезателно на един по-късен етап, при обжалване на разпоредбата по отношение на съдебните изпълнителни основания или решението на съда за издаване на изпълнителен лист, при предявяване на възражения по чл. 250 (отм.) или при предявяване на иск по чл. 254 (отм.). Или установяването на изпълняемостта е можело да се извърши паралелно, след започване на принудително изпълнение, при наличието на надлежно оспорване.

Съществена новост в ГПК от 2008 г. е заповедното производство – Глава тридесет и седма. Новият ГПК предвижда възможност за издаване на заповед за изпълнение в случаите по чл. 410, ал. 1, за която не се изисква представяне на документ, както и в случаите по чл. 417 – въз основа на представяне на някой от изброените в разпоредбата документи. Заповедното производство е уредено като част от изпълнителния процес и затова заявлението за издаване на заповед за изпълнение не прекъсва давността. По смисъла на използваната терминология, при действието на отменения ГПК, заповедите за изпълнение не биха могли да се окачествят като „съдебни“ изпълнителни основания. Като такива бяха обозначавани тези, при които съществуването на изпълняемостта е проверено в рамките на състезателен процес, или при наличието на приравнени на това фактически състави (съдебни спогодби, споразумения, постигнати пред арбитраж).

С чл. 237 на отменения ГПК са въведени „несъдебните изпълнителни основания“, които от една страна, с извършените във времето редакции, се увеличават значително, а от друга – няма редакция, в която да се приеме, че са изчерпателно изредени, тъй като чрез формулировката „други документи, въз основа на които законът допуска да се издава изпълнителен лист“, законодателят оставя възможност за добавяне на аналогични други документи.

В букви „в“ и „г“ на същата разпоредба са изброени, като част от несъдебните изпълнителни основания, и документи, въз основа на които се основава издаването на изпълнителен лист, без той да е основан на акт, с който да е разрешен правен спор със сила на пресъдено нещо. Същевременно, ако се направи паралел с по-ранния ЗГС, в чл. 557 (818), ал. 8, ал. 9, ал. 10 е заложено, че изпълнителен лист се издава въз основа на присъдено или признато право по следните три акта: ипотечните актове; изпълняемите постановления на административните власти и други публични органи, ако изпълнението им е възложено от ЗГС; актовете, удостоверяващи подлежащите на изпълнение вземания, според особените закони за държавните банки.

При разглеждане на обхвата на производството за издаване на заповед за изпълнение по общия ред на новия ГПК от 2008 г., изпълнителните основания по отменения ГПК са „претворени“ в основание за издаване на заповед за изпълнение. В тази връзка е и изложената сериозна критика на проф. Чернев за двойствения режим на заповедта за изпълнение – заповед за изпълнение по чл. 410 ГПК и заповед за незабавно изпълнение по чл. 418 ГПК, която считам за основателна¹⁰.

¹⁰ Чернев, С. Заповедно производство. Софи-Р, 2006 г., с. 89-105.

Изложено е становището, че чрез въвеждането на института на заповедта за незабавно изпълнение, в новия ГПК се запазва режим, аналогичен на режима на принудителното изпълнение въз основа на несъдебните изпълнителни основания по отменения ГПК от 1952 г. При разглеждане на предпоставките за издаване на двата вида заповед за изпълнение, се стига до извода, че те се отнасят една към друга като обща към специална. В подкрепа на тази теза се добавя и възможността за преминаване от единия вид заповед за изпълнение (чл. 418 ГПК) към другия (чл. 410 ГПК).

Тревожно е заключението на проф. Чернев, че не са избегнати несъвместимите с европейските изисквания недостатъци на старата уредба на ГПК, а са по-скоро „маскирани“ чрез издаване на заповед за незабавно изпълнение. При преглед на уредбата на чл. 404 ГПК, като основание за принудително изпълнение е посочена „заповед за незабавно изпълнение“, а не отделните фактически състави. Коментира се и явно целеният резултат – при проверка за съответствие на новата ни уредба с изискванията за приемането ни в ЕС, при сравнение на текста на чл. 237 от отменения ГПК с този на чл. 404 на новия ГПК, да се констатира промяна.

Изпълнението на парични вземания върху вещите на длъжника се осъществява чрез публична продажба, докато изпълнението върху паричните вземания на длъжника от трето задължено лице се осъществява чрез тяхното събиране.

При **индивидуалното принудително изпълнение** е допустима продажбата на парично вземане, само ако е облечено в ценна книга. Принудителното изпълнение се насочва върху отделен имуществен обект с налагането на запор или възбрана върху този обект, след което, без значение дали са наложени преди началото на изпълнителния процес – в обезпечително производство, се определя кой е компетентният орган да осребри имуществения обект – дали това фигурата на публичния или на частния съдебен изпълнител (чл. 191 ДОПК).

Когато вискателят не е поискал извършването на изпълнителни действия в продължение на две години, изпълнителното производство се прекратява на основание чл. 433, ал. 1, т. 8 ГПК. **Прекратяването на изпълнителното производство** – т. нар. „перемпция“ настъпва по силата на закона, а съдебният изпълнител може само да прогласи в постановление вече настъпилото прекратяване, когато го установи¹¹.

Процедурата в България според ГПК и Регламент (ЕС) № 1215/2012 на Европейския парламент и на Съвета относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела

Със закон за изменение и допълнение на ГПК от 03.07.2015 г. са предприети необходимите мерки и инструменти за приложението на новия Регламент (ЕС) № 1215/2012. В Раздел 2 на Глава 57 на ГПК са поместени текстове, уреждащи процедура по прякото изпълнение в съответствие с Регламента (чл. 622а) и отказа на изпълнение (чл. 622б).

Чуждестранните съдебни решения се явяват изпълнителни основания по смисъла на чл. 404, ал. 1, т. 2 ГПК. Същевременно, ал. 4 на чл. 405 ГПК не отчита липсата на нарочно производство по допускане, като постановява, че изпълнителен лист се издава от „съда по допускане на изпълнението“.

Предвидената до момента компетентност относно признаване в България на съдебни решения, постановени от съд на държава-членка, остава непроменена. Нормата на чл. 36(2) от Регламента е „претворена“ в нововъведената ал. 2 на чл. 622 ГПК, в който е предвидена възможност за страна с правен интерес да инициира производ-

¹¹ Тълкувателно решение № 2 от 26.06.2015 г. на ВКС по т. д. № 2/2013 г., ОСГТК.

ство за установяване липса на основания за отказ от признаване. Въведено е задължително изискване представените на българския съд документи да бъдат придружени с превод на български език (чл. 622, ал. 3 от ГПК).

С нормата на чл. 622, ал. 4 ГПК е въведена възможността за инцидентно признаване на чуждестранно съдебно решение, като е преповторено записаното в чл. 36 (3) от Регламента. Учредена е компетентност за разглеждане на въпроса за инцидентно признаване на чуждестранно съдебно решение на съда, разглеждащ дело, чийто изход зависи от решаването на този въпрос.

Режимът на пряко изпълнение, уреден в чл. 622а ГПК дава добро решение, което улеснява вискателя. Нормата гласи, че съдебни решения, които са постановени в държави членки на ЕС, подлежат на принудително изпълнение, без да е необходимо издаване на изпълнителен лист. По този начин отпада отделното производство по издаване на изпълнителен лист пред съда у нас. Органът по изпълнението е съдебният изпълнител, който пристъпва към действие въз основа на писмена молба от страна на заинтересованото лице, придружена с препис от съдебното решение, заверен от издалия го съд в държавата членка, както и удостоверение по чл. 53 от Регламента.

В обобщение на прегледа на нормативната уредба в областта на изпълнителното производство би могла да се изведе констатацията, че законодателните промени не са твърде динамични, което гарантира известна стабилност и предвидимост на правилата. От друга страна, изтеклият, почти тринадесетгодишен период от влизането в сила на новия ГПК, е достатъчен, за да се направи равностойка на приложението на системата и да се предприемат определени крачки за преодоляването на установените недостатъци и съответно усъвършенстване на системата при спазване на утвърдените международни стандарти за съдебно изпълнение и в духа на най-модерните в сравнителноправно отношение модели.

Библиография:

1. *Абрашев, П.* Гражданско съдопроизводство. Лекции, Том II, София, Царска придворна печатница, 1914 г., с. 314-316, с. 356-383, с. 427-428.
2. *Минков, Г.*, сборник „60 години българско правосъдие. Министерство на правосъдието, 1878-1941 г.“, С. 1941 г.
3. *Павлова, М.* Записът на заповед и менителницата. С., 1998, с. 183.
4. *Силяновски, Д., Ж. Сталев.* Граждански процес, том II. Държавно издателство „Наука и изкуство“, София, 1955 г., стр. 1 *Александров, Ал.* Въпроси на придобиването на собствени акции и защитата на кредиторите, сп. Търговско право, бр. 1/2012, с. 19, с. 73.
5. *Сталев, Ж.*, Българско гражданско-процесуално право. Трето издание С. 1979 г., с. 736.
6. *Чернев, С.* Заповедно производство. Софи-Р, 2006 г., с. 89-105.
7. *Яновски, Б.* Юристите, правните знания и правното обучение в историята на България, сп. Юридически свят, бр. 2/2000, с. 155-185.